

LENNART SJÖBERG:

Fascismen och hertigparet av Windsor

För den som endast har ett förstrött intresse för kungligheter är en bok med titeln *Wallis: Secret lives of the duchess of Windsor* kanske inte en läsning som man i första hand väljer. Denna bok, författad av Charles Higham, är emellertid skakande och fascinerande läsning (även om endast den verkligt fanatiska kan finna glädje i all detaljrikedom). Här är inte fråga om veckotidningsskvaller utan om ett noggrant och väl dokumenterat avslöjande av en myt, ett avslöjande som föranleder många tankeväckande reflexioner om mytbildning i allmänhet och om fascismen i synnerhet.

Charles Higham: **Wallis: Secret lives of the duchess of Windsor.** McGraw-Hill, London 1988

Låt mig först helt kort rekapitulera skeendet. Edward var prins av Wales när han träffade amerikanskan Wallis Simpson och inledde ett förhållande med henne. Hon var då gift för andra gången. När Edward sedan efterträdde sin far på tronen och blev Edward VIII ville han främst av allt gifta sig med Wallis och krönas med henne vid sin sida. Hon skulle bli drottning. Detta kunde inte regeringen acceptera varför Edward abdikerade och efterträdades av sin bror. Så snart Wallis skilsmässa blev fullt giltig gifte sig Edward och Wallis. Sedan levde paret i många år under namnet hertigen och hertiginnan av Windsor. Under andra världskriget var Edward guvernör av Bahamas, bland de närmaste umgängesvännerna var en tid Axel Wenner-Gren.

Året för abdikationen var 1937 och detta var säkerligen decenniets största lösnommersäljare och en fascinerande

romantisk saga, om kungen som offrade sin tron för sin kärleks skull, därtill tvingad av en fördomsfull omvärld. Ungefär så mycket som nyss sagts är väl känt av människor i allmänhet. Men Highams bok, som till stor del bygger på dokument som blivit tillgängliga först 1986 och en mycket omfattande arkivforskning visar en helt annan och ganska chockerande bild av vad som faktiskt hände.

Wallis Simpson var uppenbarligen en maktmänniska och en tämligen kall streber. Bland hennes erotiska erövringar nämns greve Ciano, senare Mussolinis svärson och det fascistiska Italiens utrikesminister, och (mera spekulativt) Ribbentrop, vid denna tid Nazi-Tysklands ambassadör i London. Hennes intresse för Edward som person förefaller åtminstone till att börja med ha varit svalt, medan hans känslomässiga beroende av henne tangerade det patologiska. Wallis var stark motståndare till abdikationen och skulle ha föredragit att förbli en kunglig mätress framför abdikation och äktenskap, detta för att inte förlora möjligheterna till makt och inflytande över en regerande kung.

Men trots sina olikheter delade Edward och Wallis många grundläggande värderingar. De gjorde ingen hemlighet av sina sympatier för fascismen och nazismen. Efter abdikationen gjorde hertigparet ett uppmärksammat besök i Tyskland som kulminerade i att de togs emot av Hitler, som tycks ha uppskattat särskilt Wallis. Edward hade sedan gammalt ett socialt engagemang och imponerades storligen av det nya Tysklands sociala satsningar. De besökte arbetsplatser och arbetarbostäder och fann förhållandena i

Tyskland, med goda arbetsmiljöer och arbetarinflytande, mycket intressanta och beundransvärda.

Wallis var i själva verket troligen tysk agent. Den brittiska underrättelsetjänsten hade tidigt lagt märke till att information tycktes läcka från Edward till tyskarna och italienarna, troligen via Wallis (men även direkt från Edward vid åtminstone några tillfällen). Detta var något man märkte redan åren före kriget, men ett flertal incidenter även sedan kriget börjat beskrivs av Higham.

När kriget bröt ut betraktade hertigparet detta som en tragedi. Det var fel krig. England, Tyskland och Italien skulle ha gjort gemensam sak mot Sovjetunionen. De hatade kommunismen, Edward till en del på grund av att bolsjevikerna mördat hans släkting den siste tsaren. Under kriget agerade de sedan ständigt för att England skulle sluta fred med Tyskland på för tyskarna fördelaktiga villkor (bl a genom att till dem avträda vissa av sina kolonier och naturligtvis genom att acceptera "nyordningen" i Europa) och gjorde vad de kunde för att motverka att USA inträdde i kriget. Frankrike föraktade de. Efter Frankrikes fall 1940 ansåg de att landet borde ha hållit sig utanför kriget om det nu hade en så inkompetent ledning. Uppenbarligen fick fransmännen skylla sig själva. Wallis uttalade också att bombningen av England var något som det engelska folket förtjänat eftersom man inte hade accepterat henne som drottning. Till hennes och Edwards ständiga försmädelse hade den nye kungen dessutom föreskrivit att Wallis inte skulle få titeln Kunglig Höghet och att damer ej fick hälsa henne med hovnigning.

Som om allt detta inte vore nog plane-

rade de dessutom från ett tidigt stadium efter abdikationen att i någon form återvända till England och inta platserna som statschef och "first lady". En plan var att medverka med labour till att landet blev republik varefter Edward skulle inta presidentposten. En annan plan var att Edward skulle på nytt bli kung, och Wallis drottning, efter en tysk seger i kriget. "Hon skulle ha blivit en utmärkt drottning", var Hitlers omdöme efter deras möte. Det fanns även fantastiska tyska planer på att göra Edward till vicekung över ett tyskdominerat Nordamerika efter en seger över USA och England.

Hertigparet hade ett oerhört omfattande kontaktnät och rörde sig ständigt i kretsar med förankring i italiensk eller tysk fascism. Den engelske fascistledaren sir Oswald Mosley tillhörde deras vänner. Sedan Edward 1940 blivit guvernör över Bahamas blev de bekanta med Axel Wenner-Gren som bosatt sig där undan kriget i Europa. Wenner-Gren, ägare till bl a Electrolux, var känd för sina goda relationer till nazisterna, särskilt till Göring. Han förvisades ganska snart från brittiskt och amerikanskt territorium och bosatte sig i Mexico. Enligt Higham kom han till hertigparets hjälp med stora illegala överföringar av "tvättad" valuta till mexikanska banker.

Hertigen av Windsor var alltså fascist eller åtminstone uttalad fascistsympatisör. Men vad är då fascism? (Jag gör ingen skillnad här mellan den tyska och den italienska varianten, även om det fanns viktiga skillnader, kanske främst med avseende på antisemitismen som inte alls var så utpräglad i Italien som i Tyskland). Edward var som antytts ovan starkt intresserad av sociala frågor, och över-

vägrade ett samarbete med labour. Fascismens idéer om kollektivism, starkt ledarskap och nationell enighet tilltalade honom starkt, liksom naturligtvis den uttalade fientligheten mot kommunismen. Effektiviteten och "ordningen" i Tyskland, i bjärt kontrast mot Weimarrepublikens kaos, attraherade Edward och många andra. I Italien växte fram ett korporativistiskt system där olika intresseorganisationer fick säte i den statliga administrationen. Den parlamentariska demokratin framstod som otillräcklig och kanske som alltför svårstyrd. Vi behöver en diktator, påstod Edward ha sagt som prins av Wales. Att Hitler planerade en fullständig socialisering av näringslivet var kanske inte känt eller sågs som ett orealistiskt perspektiv, förmodar man, av sådana industrimän som Wenner-Gren, som stödde nazismen.

Men hur kunde myten om hertigparet som de oskyldiga offren för en bigott omgivning uppstå och fortleva trots allt detta? En enkel förklaring är förstås att det mesta aldrig kom till allmänhetens kännedom. En annan förklaring är att fascismen efter kriget kom att effektivt avskärmats från sina sociala rötter. Den förklarades vara en "högeravvikelse" (fortfarande en gångbar beskrivning) trots den

tydliga kollektivismen och "folkligheten". På så sätt kunde många av dess tidigare anhängare leva vidare i efterkrigssamhället med bibehållna positioner, och många av fascismens idéer, om kollektivism och korporativism, kunde övervintra för att så småningom föras fram av de partier som i själva verket ligger fascismen idémässigt närmast inom det socialistiska lägret.

Historien om hertigparet av Windsor har kanske mest att lära oss just när det gäller förståelsen av fascismen. Hos somliga högt uppsatta människor, som trots sin position bär på en ständig bitterhet, kan fascismen vara lockande eftersom den tycks utlova dels deras egen personliga upphöjning och revansch, dels "folkets kärlek" som köps med enkla populistiska medel. Windsors kom aldrig att spela en betydande politisk roll, andra historiska exempel kan anföras som visar mekanismerna än tydligare. Jag tänker t ex på makarna Peron. Det finns betydande likheter mellan Wallis Simpson och Evita Perón. Kanske finns det också anledning att reflektera kritiskt över presidentparet Kennedy, som bars fram av en folklig entusiasm som tycks ha haft rötter av ungefär samma typ och som gett upphov till en stark mytbildning.